

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2019: 46; 124–130 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2019.46.10040>

УДК 070.4(477.84):332.14

ДО ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КРАЄЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ: РАЙОННІ ГАЗЕТИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Ольга Пелешок

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, 46027, Тернопіль, Україна*

e-mail: nolya@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9844-4480>

У статті досліджено сучасний стан функціонування районних газет Тернопільщини та специфіку конструювання регіональної ідентичності у краєзнавчо-нарративних текстах. З'ясовано поняття «регіональна ідентичність», виділено за представленням регіональної тематики основні групи публікацій, зроблено висновки про їх світоглядний потенціал та частотність відтворення у регіональному інформаційному просторі.

Ключові слова: ЗМІ, медіанаратив, національна ідентичність, медіадискурс, краєзнавство, преса, моніторинг, аудиторія.

Вступ. Людина – невіддільна від певного соціокультурного середовища. Тому особливого значення у цьому контексті набувають публікації у регіональних медіа, в основі яких дослідження історії краю. Регіональна історична тематика, як правило, виховує у читачів національну ідентичність, толерантність, повагу до історичного шляху свого та інших народів, зміцнює емоційні зв'язки аудиторії з територією, на якій вона проживає, сприяє глибокій обізнаності з історією рідного регіону, усвідомленню єдності країни за умов існування регіональних відмінностей. Такі публікації дозволяють реципієнтам помітити культурну відмінність власного середовища та простежити специфіку інших територій як замкнутих регіонів.

Постановка проблеми. Феномен «регіональної ідентичності» є об'єктом дослідження різних наукових дисциплін (філософії, географії, політології, соціології, комунікативістики, економіки) в контексті їх методологічних аспектів. Пошуку оптимальних моделей змісту й методології питань національної та регіональної історії у пресі присвячені праці таких учених, як Б. Андерсона, У. Альтерматта, Р. Брубейкера, К. Вердера, Е. Геллнера, Я. Грицака, І. Зварича, Н. Кочана, Л. Ковача, Л. Лойко, О. Майбороди, Н. Макаренко, Л. Нагірної, М. Панчук, Н. Пашиної, Н. Рябчук та інші. Однак, можна констатувати, що історико-краєзнавчі аспекти вивчення регіональної ідентичності у пресі на основі журналістських краєзнавчих текстів поки що не було предметом окремого дослідження.

© Пелешок О., 2019

Наукове керівництво, редагування і рекомендація до друку – проф. Поплавська Н. М.

Мета нашої статті – дослідити специфіку конструювання регіональної ідентичності у краєзнавчо-нарративних текстах районної преси Тернопільщини. *Актуальність* дослідження зумовлена потужним фактором впливу ЗМІ, зокрема районної преси, на процеси самоідентифікації аудиторій. Це відбувається за допомогою виробництва і масового тиражування позитивних соціокультурних зразків для наслідування, моделювання благополуччя у особистих життєвих стратегіях. Тому сьогодні можна говорити про епоху «медіакратії» – влади ЗМІ, які не стільки відображають та інтерпретують дійсність, в тому числі і краєзнавчу, скільки конструюють її. *Об'єкт дослідження* – концепт «регіональна ідентичність», контексти застосування та ключові публікації у районній пресі Тернопільщини, що висвітлюють краєзнавчу проблематику.

Статус самостійного наукового поняття категорія «ідентичність» отримала в роботах Е. Еріксона, який вважає, що ідентичність – це динамічне утворення, яке зазнає змін протягом усього життя людини, а володіти ідентичністю – значить: відчувати себе незмінним, незалежно від ситуації, належати до певної спільноти, відчувати зв'язок власної безперервності і визнання цієї безперервності іншими людьми, сприймати минуле, сьогодення і майбутнє як єдине ціле [1, с. 321]. Звертаючись до поняття регіональної ідентичності, слід відзначити, що деякі дослідники розуміють її як прихильність до «малої батьківщини», прагнення її всіляко облаштовувати, як складову національної ідеї. Інші вважають, що регіональна ідентичність, яка базується не лише на існуванні почуття спільноти території, а й на формуванні певної системи цінностей, допомагає індивіду почувати себе частиною спільноти, виступає об'єднуючим колективним фактором і має прояви у встановленій поведінці жителів регіону [2, с. 142]. До кінця XIX ст. класична модель національної історії позиціонувала історію певного краю як підпорядковану національнодержавному метанаративу. В межах такої ієрархічної структури місцева історія знаходилася на нижньому рівні і часто віддавалася на відкуп історикам-аматорам [3, с. 184].

Цілком закономірно, що концепт «регіональна ідентичність» формує краєзнавчий нарратив у мас-медіа, утворюючи відповідні контексти. Він утворює краєзнавчі мережі із концептами «свій/чужий простір», «етнос», «національність», «локальна ідентичність». Концепт розуміється як основний осередок культури в ментальному світі людини та «певний постійний принцип культури», за допомогою якого людина сама входить у культуру і впливає на неї. Для краєзнавчого типу тексту поняття концепту набуває додаткового значення, оскільки його реалізація слугує виконанню прагматичної функції тексту, а саме, імпліцитному рекламуванню певного способу життя, доведення переваг певної культури [4, с. 74].

Регіональна ідентичність включає в себе три елементи: *когнітивний* (громадяни повинні бути інформовані про існування свого регіону і його географічні межі), *афірмативний* (включає набір емоцій щодо свого регіону, а також те, якою мірою регіон забезпечує рамки для спільних емоцій і почуття солідарності) і *інструментальний* (регіон використовується як база для соціальної та політичної мобілізації населення та колективної діяльності) [5, с. 182]. Найважливішими чинниками ідентифікації в сучасному суспільстві є засоби масової інформації та інформаційні технології, що визначають символічні інтерактивні матриці, які конструюють сприйняття навколишньої реальності [6, с. 11]. У контексті нашого дослідження варто звернути увагу на конструювання регіональної ідентичності у пресі, яка пов'язана, насамперед, з

певною територією, яка визначає особливі форми життєвих практик, регіональну картину, символічні образи регіону. Зокрема, у нашому дослідженні таку роль відіграє районна преса Тернопільщини. Розглянемо краєзнавчі публікації районних газет щодо конструювання регіональної ідентичності жителів краю.

До основних обласних характеристик Тернопільщини належить географічна периферійність, зручне транспортно-географічне розташування (знаходиться у центрі Західної України на перетині міжнародних магістралей), природні ландшафти, щільність населення. Вона є двадцять третьою областю за площею в Україні і налічує майже вісімдесят років свого існування. Вивчення способів конструювання ідентичності регіональної спільноти краю у пресі районів додає нової інформації, яка може бути корисною як для вчених, що проводять дослідження на даній території, так і для органів державного управління області, що також повинні сприяти формуванню регіональної ідентичності краю.

За адміністративним поділом область включає сімнадцять районів. Майже усі вони випускають власні газети, що створюють єдиний інформаційний простір регіону. Але, не дивлячись на певні успіхи в розширенні можливостей впливу газет Тернопільщини як значущих джерел інформації на конструювання ідентичності своїх читачів, однак ця проблема недостатньо повно досліджена на відповідність вимогам сучасності. Мова йде про охоплення якомога більшої аудиторії, швидкості подачі і різноманітності інформації, фізичної та фінансової доступності газет, швидкості та легкості їх «сприймання» і т. д.

Оскільки краєзнавство – це галузь людської діяльності, яка спрямована на всебічне вивчення краю та сукупність знань про нього: його географію, історію, економіку та інші сфери життєдіяльності [7, с. 25], звідси і випливає, що *краєзнавчий текст* – це тип тексту, що містить інформацію про місцевість з точки зору історії, культури, природних особливостей і т.п., будь-якої частини країни, регіону, області, району [8, с.170]. Такий тип тексту, на нашу думку, доречно ототожнювати із власне журналістськими краєзнавчого спрямування.

Для аналізу було відібрано десять друкованих районних періодичних видань Тернопільщини: «Бережанське віче» (м. Бережани), «Гомін волі» (м. Підволочиськ), «Земля Підгаєцька» (м. Підгайці), «Нова доба» (м. Бучач), «Вісник Надзбруччя» (смт. Гусятин), «Колос» (м. Заліщики), «Діалог» (м. Кременець), «Народне слово» (м. Збараж), «Новини Шумщини» (м. Шумськ), «Голос Лановеччини» (м. Ланівці). Показовим є те, що ці видання поєднують соціально-політичну спрямованість, тематичну специфіку, відповідність запитам аудиторії, простежується зв'язок «попиту та пропозиції» у висвітленні тієї чи іншої теми у кожному з видань. Тому виявлену завдяки моніторингу інтенсивність та контекст у краєзнавчому наративі регіональної ідентичності можна вважати як ініціативою редакції та авторів публікацій, так і запити читачів.

Матеріали цих видань за представленням регіональної тематики поділяємо на:

1. Публікації, що формують у читачів відповідь на запитання «Хто ми?», тобто матеріали краєзнавчого спрямування, що основним меседжем є обговорення історії видатних людей краю різних соціальних статусів. Це розповіді про письменників і педагогів краю (Будар О. *Сила молитви Лева Лотоцького : До 160-річчя від дня народж. талановитого письменника і нар. учителя з Тростянця : [про укр. письменника, педагога, журналіста Л. Лотоцького, уродженця с. Тростянця Бережан-*

ського району] / О. Будар // *Бережанське віче*. – 2010. – 1 січня. – С. 5), адвокатів, громадських діячів (Волинець Н. *Родина Чайковських: сяйво чистих душ* : [про родину адвоката, громадського діяча А. Чайковського] / Н. Волинець // *Бережанське віче*. – 2010. – 4 червня. – С. 1, 5; Гуцал П. *Вірно служив справі свого народу* : [про правника І. В. Кивелюка, уродженця м. Скалата Підволочиського району] / П. Гуцал // *Гомін волі*. – 2010. – 22 січня. – С. 2.), істориків (Іван Джиджора (9.02.1880-24.04.1919 рр.): [про історика, уродженця Підгаєччини, який досліджував історію Гетьманщини XVIII ст.] // *Земля Підгаєцька*. – 2010. – 27 серпня. – С. 3), які займали активну життєвою позицією і зробили великий внесок в історію краю. Такі публікації адекватно сприймаються кожною референтною групою.

2. До другої групи публікацій відносимо ті, в яких дається відповідь на запитання «Звідки ми?». У них обговорюються проблеми «спільного знання» про культуру, мову та історію краю: Мельник І. *Широкий світ княгині Ізабелли. Хроніки місцевої знаті. Ч. 4: [1783 р. у житті княгині І. Любомирської]* / І. Мельник // *Бережанське віче*. – 2010. – 13 серпня. – С. 1, 4-5 (До ювілею Бережан); Синишин В. *Червоний смерч: [про с. Русилів Буцацького району, яке в 1949 р. було знищене]* / В. Синишин // *Нова доба*. – 2010. – 14 травня. – С. 5; Дубас Л. *Село на нашій Україні: [с. Кокошинці відзначили 360-річчя із часу першої писемної згадки]* / Л. Дубас // *Вісник Надзбруччя*. – 2010. – 4 червня. – С. 3; Струбіцька І. *Серця, зігріті добротою: [з історії та сьогодення с. Солоного]* / І. Струбіцька // *Колос*. – 2010. – 16 квітня. – С. 4, Михайлюня Б. *Збараж: історія, архітектура, будівництво* / Б. Михайлюня // *Народне слово*. 2010. 27 серпня. С. 6; Шевчишина О. *Файне місто Почаїв: [історико-краєзнавчий нарис]* / О. Шевчишина // *Діалог*. 2010. 19 листопада. С. 3. Такі публікації, ймовірно, формують певні знання про історичний досвід і його інтерпретацію у читачів. Проте, низький відсоток публікацій з цієї теми і їх фрагментарність свідчать про її вторинність в інформаційному полі районів Тернопільщини.

3. Третя проблема публікацій «Де ми?», відповідь на яку посилює репрезентація інформації про сьогодення, здобутки тих чи інших населених пунктів, в яких проживають читачі. Одним з ідентифікаторів є назви газет: «Бережанське віче», «Зборівська дзвіниця», «Кременецький вісник», «Голос Лановеччини», «Вісник Надзбруччя», а також відповідні публікації про сьогодення: Федорів Л. *Історичні пам'ятки – обличчя нашого міста: [про пам'ятки архітектури м. Бережан]* / Л. Федорів // *Бережанське віче*. – 2010. – 2 лип. – С. 4, Кривокульський О. *Рятував нещасних, котрі постраждали від ворожих куль: У Великих Вікнинах планують встановити пам'ятник повстанському лікарю: [про встановлення пам'ятника невідомому лікарю, уродженцю Латвії]* / О. Кривокульський // *Народне слово*. – 2010. – 28 трав. – С. 6, Гринюк Ю. *Перлина «Опільської Швейцарії»: [Раївському дендропарку – 250 років]* // *Бережанське віче*. – 2010. – 25 черв. – С. 5, Колодницький С. *Цінності духовні повертаються на своє місце: [костелу Пресвятої Трійці в м. Підгайцях передано дерев'яну скульптуру святого Антонія Падуанського, датовану XVIII ст.]* / С. Колодницький // *Земля Підгаєцька*. – 2010. – 12 листоп. – С. 5.

На наш погляд, регіональна ідентичність, яка моделюється у публікаціях, висвітлюється через суспільно-політичні «співпереживання» місцевим населенням різноманітних і непоодиноких історичних, культурних, суспільних подій, що формують у читачів поведінково-ментальну шкалу цінностей, а також сприйняття локальних явищ чи процесів з «регіональної» точки зору.

Репрезентація сучасного краєзнавчого простору у районній пресі як і історія про видатних представників регіону, як правило, є позитивно-хвалебною. Головним меседжем у публікаціях є їх регіональна приналежність, під якою «розуміють сприйняття індивідом себе як представника певної спільноти, яка базується на єдності території проживання, соціально-культурного досвіду, ціннісних орієнтацій та способу життя» [9, с. 38]. Таким чином, у читача створюється відчуття і своєї приналежності до організованої, структурованої і стійкої спільноти, пов'язаною з поняттям «мала батьківщина». Усвідомлення цього породжує готовність прийняти норми, правила і цінності цієї спільноти, зайняти певне місце в її структурі і визначити свою лінію поведінки, тобто відповісти на питання «Як жити?» і «Чим займатися?». Поширення таких цінностей у районній пресі посилюється і через інформацію про участь жителів краю в заходах щодо святкування річниць з дня народження видатних діячів краю, заходах по збереженню пам'яток історії та культури краю (Михайлюк М. *Радість із журбою переплелася: [410 років із часу першої писемної згадки про с. Слобідку]* / М. Михайлюк // *Колос*. – 2010. – 26 листопада – С. 6; Жилюк В. *Моє село – моя колиска : [з історії с. Попівців та святкування Дня села]* / В. Жилюк, С. Бодяк // *Діалог*. – 2010. – 23 липня – С. 5; Синюк С. *Із забуття вертається село: (двадцять років тому було відновлено село Антонівці)* / С. Синюк // *Новини Шумщини*. – 2010. – 10 вересня. – С. 3).

Отже, ми можемо констатувати хоч ситуативне, однак значуще для формування регіональної ідентичності висвітлення тем краєзнавчої проблематики в районній періодичній пресі Тернопільщини. Деякі з обраних до аналізу видань характеризуються наявністю спеціальних рубрик, де дотичними темами є приналежність до Тернопільщини. Але такі матеріали важко віднести до таких, які чітко вказують на тематичне маркування «регіональна ідентичність», оскільки часто тут або немає нарративної текстової спрямованості, або ж акцентованої уваги до питань зацікавленості історико-краєзнавчим життям регіону чи області.

Підсумовуючи отримані з нашого контент-дослідження дані, наводимо таблицю порівняння кількості журналістських публікацій під модусом медіанаративу «регіональна ідентичність» у кожному виданні:

Назви видань	Публікації, що формують у читачів відповідь на запитання		
	«Хто ми?»	«Звідки ми?»	«Де ми?»
«Бережанське віче» (м. Бережани)	12	12	9
«Гомін волі» (м. Підволочиськ)	9	10	6
«Земля Підгаєцька» (м. Підгайці)	16	6	9
«Нова доба» (м. Бучач)	11	8	6
«Вісник Надзбруччя» (смт. Гусятин)	8	13	5
«Колос» (м. Заліщики)	7	5	8
«Діалог» (м. Кременець)	17	10	7
«Народне слово» (м. Збараж)	12	6	4
«Новини Шумщини» (м. Шумськ)	5	8	7
«Голос Лановеччини» (м. Ланівці)	10	11	5
Всього	107	89	66

Як бачимо, кількість публікацій, присвячених окресленій тематиці, помітно велика. Втім якщо порівнювати видання поміж собою, то найбільша увага до матеріалів із регіональної ідентичності в газетах «Бережанське віче» (м. Бережани), «Діалог» (м. Кременець) та «Голос Лановеччини» (м. Ланівці), але водночас ця увага значно менша у виданнях «Новинах Шумщини» (м. Шумськ) та «Колос» (м. Заліщики). Проте, на нашу думку, це також означає спонтанність та обумовленість публікованих матеріалів об'єктивними подіями суспільного життя.

Загалом медіанаратив під вищезгаданим тематичним маркуванням у районній пресі представлений переважно матеріалами, які цілеспрямовано і більш-менш розгорнуто обговорюють регіональну ідентичність з усього аналізованого контенту. Матеріалів же, які потрапили до нашої вибірки через вживання авторами певних регіональних стереотипів ідентичності, штампів патріотизму, простежено значно менше. Таким чином, можна говорити про те, що відображення даної проблематики в районних друкованих медіа Тернопільщини загалом відповідає рівню її реального соціального значення. Тому, як попередні висновки, можна вказати на актуалізацію краєзнавчо-мистецької візії процесів української культури в її історичному розвитку, що презентовані районними друкованими виданнями Тернопільської області та які могли б стати предметом поглибленого міждисциплінарного дослідження.

Висновки. Аналіз контенту районної преси Тернопільщини дозволяє стверджувати, що вона відіграє роль альтернативної платформи для інтелектуальних, передовсім літературо-, мово- та історикознавчих дискусій щодо регіональної ідентичності. Здійснивши контент-аналіз публікацій із медіаконцептом «регіональна ідентичність», ми виявили його потужний краєзнавчий потенціал та значні світоглядні імплікації, про що свідчить функціонування концепту у аналізованих публікаціях, які стосуються мови, національної та конфесійної приналежності. Однак конструювання регіональної ідентичності районними газетами Тернопільщини, без претензій на її комплексний характер, потребує ще відповідного теоретико-методологічного узагальнення ключових концептів вивчення проблеми. Подальша актуалізація медіаконцепту «регіональна ідентичність» у дискурсі регіональних медіа сприятиме поглибленню самовизначення особистості в аспекті краєзнавчих тенденцій.

REFERENCES

1. Erikson E. Psychological Identity / E. Erikson // A Way of Looking at Things. Selected Papers from 1930 to 1980 / ed. by Schlein. N.Y., Norton, 1995. 782 p.
2. Зуєва В.О. Регіональна ідентичність як основа процесу політичної інституціоналізації / В. О. Зуєва // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2005. Вип. 22. С. 137-146.
3. Орлюк П. Вивчення регіональної історії в школі у вітчизняній методичній практиці ХХ – початку ХХІ століття // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Випуск 51. 242 с.
4. Демецька В.В. Кроскультурний аналіз краєзнавчого типу тексту: концепт «свій/чужий» простір (на основі українського та американського (США) краєзнавчих текстів) // Філологічні студії: Науковий часопис. Луцьк: Вид-во «Волинський Академічний Дім». 2004. №2 (26). С. 74-78.

5. Гулай В. Регіональна ідентичність мешканців Галичини та «галицький автономізм»: сучасні політико-культурні та інституційно-процедурні практики // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. №1(87). С. 179-190.
6. Єгупов М. В. Ідентичність як атрибут людини і суспільства: автореф. дис... к. філос. н.; спец.: 09.00.03 «Соціальна філософія і філософія історії» / М. В. Єгупов; Ін-т вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. К., 2015. 20 с.
7. Кушнарєнко, Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підруч. / Н. М. Кушнарєнко. Київ : Знання, 2007. 502 с.
8. Дука О. Г. Дискурс исторической науки и дискурс идентичности / О. Г. Дука // Дискурс Пи. Научно-практический альманах. 2005. С. 170–172.
9. Коржов Г. Регіональна ідентичність Донбасу: генеза і тенденції розвитку в умовах суспільної трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 4. С. 38-51.

ON REGIONAL IDENTITY IN THE LOCAL LORE DISCOURSE: DISTRICT NEWSPAPERS OF TERNOPIL REGION

Olga Peleshok

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maxyma Kryvonosa str., 46027, Ternopil, Ukraine

e-mail: nolya@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9844-4480>

In modern conditions, the mass media, taking into account its social importance, massiveness and accessibility, have a tremendous impact on the regional historical processes, taking place in the society. Involving citizens into information relations, the media form certain value-semantic models for the assimilation of society and thus change the local history of society. In this article, the analysis of the current state of functioning of the district mass media of Ternopil region in the processes of formation of regional identity has been made, the main contexts of coverage and key subthemes of local lore publications, represented by the identified concept, have been revealed. In the course of the study, it has been found out that the influence of district mass media on the formation of the regional identity of the region is particularly important as they serve as a powerful means of creating a narrative historical and linguistic information space of the state, which is essentially the spiritual and ideological factor that unites people into the nation.

Analysis of the content of Ternopil regional press confirms it to play the role of an alternative platform for intellectual, primarily literary, linguistic and historical studies, not limited to ethnographic context. Having carried out a content analysis of the publications of the local press of the Ternopil region with the media concept of 'regional identity', we have discovered its powerful local lore potential and significant worldview implications, as evidenced by the functioning of the concept in important worldview contexts that are related to language, solidarity, denominational belongings of Ukrainians and national process.

Key words: mass media, media narrative, national identity, media discourse, local lore, press, monitoring, audience.